

Inkluderande forskning och innovation

Inkluderande forskning och innovation

Malin Lindberg, professor inom inkluderande
innovation och organisation

Dnr: 2018-02022

Rapport: R2:2018

ISBN: 978-91-540-6101-3

Rapporten är framtagen i samband med en workshop
om demokratisering av forskning, arrangerad av Formas
den 7 mars 2018.

Involvering av civilsamhället – det vill säga medborgare och intresseorganisationer – i forskning och innovation ses i Sverige och EU som ett sätt att öka relevansen, acceptansen, effekten, nyttan, kvaliteten och hållbarheten i både resultaten och processerna. Enligt den så kallade Lamy-rapporten behöver samhället bli ett ”levande laboratorium” där medborgare aktivt deltar i utvecklingen av innovativa lösningar på Europas samhällsutmaningar.

I denna rapport kallas detta för ”inkluderande forskning och innovation” och diskuteras utifrån olika logiker, grader, faser och former. Särskilt uppmärksammas den deltagande tradition som vuxit sig stark i Sverige, där akademi och samhälle samverkar i utvecklingen av nya kunskaper och lösningar. Formerna för och omfattningen av involvering kan variera stort mellan olika inriktningar och processer. I den lägsta graden av involvering ger medborgare passivt forskare tillgång till insamling av data, medan de i högre grader av involvering aktivt bidrar till datainsamling och analys. I den högsta graden av involvering medverkar medborgare i hela processen av problemformulering, planering, genomförande och utvärdering. Exempel på konkreta former för involvering är forskningscirkel, dialogseminarier, förändringsledare, Citizen-based suggestions, AIMdays och Science shops. Det finns även flera olika former för inkluderande innovation, som exempelvis Co-labs, Designlabb och Living labs. Där utvecklar forskare och medborgare gemensamt nya lösningar på behov hos människor, organisationer och samhälle. Detta kallas bland annat för deltagande innovation, användardriven innovation och social innovation.

Bakgrund

EU:s och Sveriges forsknings- och innovationspolitik har de senaste åren alltmer betonat vikten av att involvera civilsamhället i behovsidentifiering, genomförande och resultatspridning (Benner & Sörlin, 2017; European Union, 2014, 2016, 2017; Prop. 2016/17:50). Med begreppet civilsamhälle avses oftast enskilda medborgare (”citizens”) men även intresseorganisationer (NGOs) (cf. Lilja &

Åberg, 2012; Lindberg & Nahnfeldt, 2017). Denna inkluderande ansats kallas bland annat för ”open science” och ”open innovation”, vilket anses bidra till ökad relevans, acceptans, effekt, nytta, kvalitet och hållbarhet i både resultaten och processerna. I en rapport om hur samhällseffekten av EU:s forsknings- och innovationsprogram kan stärkas (den så kallade ”Lamy-rapporten”) rekommenderas att tydligare knyta an till aktuella samhällsutmaningar och involvera både forskare, innovatörer och civilsamhälle i detta (European Union, 2017). Enligt rapporten behöver samhället bli ett ”levande laboratorium” där medborgare aktivt deltar i utvecklingen av innovativa lösningar på Europas ekonomiska, miljömässiga och sociala utmaningar. I EU:s arbetsprogram Science with and for Society (SwafS) inom Horizon 2020 förespråkas på motsvarande sätt involvering av alla samhällsaktörer – inklusive forskare, beslutsfattare, näringsliv, allmänhet och civilsamhällets organisationer – i hela forsknings- och innovationsprocessen för att adressera Europas samhällsutmaningar (European Union, 2014).

Genom att tydligare knyta både processen och resultatet till värderingar, behov och förväntningar i samhället eftersträvas det som EU kallar för Responsible Research and Innovation (RRI). I Sverige betonas vikten av att adressera aktuella samhällsutmaningar och FN:s globala hållbarhetsmål i forsknings- och innovationspolitiken, samt stärka samverkan mellan akademi, näringsliv, civilsamhälle och offentlig sektor, samtidigt som den fria forskningen värnas (Prop. 2016/17:50). Enligt högskolelagen ska akademien främja en hållbar utveckling med social välfärd och rättvisa, samt iakttä och främja jämställdhet mellan kvinnor och män (Högskolelag 1992:1434, 5 §). Sveriges alla högskolor och universitet har även

i uppdrag från regeringen att jämställdhetsintegrera sina verksamheter, i betydelsen att den ska bedrivas med utgångspunkt i kunskap om ”kvinnors och mäns villkor och behov” (Prop. 2016/17:50, sid 77).

Som ett av Sveriges tre statliga forskningsråd främjar och stödjer Formas forskning, innovation och nyttiggörande inom områdena miljö, areella näringar och samhällsbyggande. Enligt Formas senaste årsredovisning knyts dessa tre områden samman genom hållbar utveckling, i ekonomisk, ekologisk och social bemärkelse (Formas, 2017). Detta relateras till FN:s globala hållbarhetsmål, vilka uppges ha blivit allt mer vägledande i Formas arbete. Formas har även i uppdrag från regeringen att jämställdhetsintegrera sina verksamheter (Prop. 2016/17:50). I Formas årsredovisning framhålls samverkan som en grundförutsättning för forskning, utbildning och innovation. Där anges att Formas avser vidareutveckla samverkansformerna inom sina ansvarsområden och pröva nya arbetsformer för detta. Denna rapport utgör ett kunskapsunderlag i vidareutvecklingen av Formas förhållningssätt och arbetssätt vad gäller civilsamhällets involvering i forskning och innovation. I rapporten kallas denna involvering för ”inkluderande forskning och innovation”. Rapporten diskuterar bland annat olika logiker i kunskapsproduktion samt grader, faser och former för involvering i forskning och innovation. Särskilt uppmärksammas den deltagande tradition som vuxit sig stark i Sverige under de senaste decennierna utifrån folkrörelser, arbetsplatsdemokrati, jämställdhet och designmetodik.

Logiker i kunskapsproduktion

Inom vetenskapsteorin har olika logiker i akademisk kunskapsproduktion urskilts, som bidrar till att förstå sammanhanget kring demokratisering av forskning och innovation. Dessa logiker ska ses som idealtyper, där överlappningar och blandformer ofta förekommer i praktiken. Inom den logik som kallas för Mode 1 kategoriseras forskning som utförs självständigt av forskare, utifrån forskningsfrågor som är relevanta främst ur en akademisk synvinkel

(Gibbons m.fl., 1994; Nowotny m.fl., 2001). Inom logiken Mode 2 kategoriseras forskning som utförs i samverkan mellan akademi och samhälle, utifrån forskningsfrågor som är relevanta både ur en teoretisk och praktisk synvinkel (ibid). Inom logiken Mode 3 kategoriseras forskning som utförs i ett än mer komplext system av aktörer på olika nivåer och inom olika samhällssektorer, utifrån forskningsfrågor som är relevanta för att förstå och främja aktuella samhällsutmaningar (Carayannis & Campbell, 2006, 2009). Förekomsten av alla tre logiker ses som en förutsättning för avancerade kunskapsbaserade samhällen och ekonomier (ibid). Detta avspeglas i den balans mellan att ”värna den fria forskningen” och att ”svara mot globala och nationella samhällsutmaningar” som enligt propositionen Kunskap i samverkan bör eftersträvas i forskningspolitiken (Prop. 2016/17:50, sid 1).

Samverkan och samhällsnytta

Skillnaden mellan Mode 2 och Mode 3 handlar dels om vilken sorts samhällsnytta som eftersträvas i samverkan mellan akademi och samhälle, dels om graden av komplexitet i denna samverkan. I Mode 2 omfattas praktisk samverkan mellan forskare och berörda människor, exempelvis inom ramen för det som kallas för deltagande forskning, interaktiv forskning och aktionsforskning (cf. Aagaard Nielsen & Svensson, 2006; Benner & Sörlin, 2017; Gibbons m.fl., 1994; Gunnarsson m.fl., 2015; Johannisson m.fl., 2008; Nowotny m.fl., 2001; Svensson m.fl., 2002). Den samhällsnytta som eftersträvas i Mode 2 kan omfatta alla sorters intressen hos de berörda grupperna. I Mode 3 omfattas strategisk samverkan mellan lärosäten, myndigheter, näringsliv och civilsamhälle på systemnivå (cf. Carayannis & Campbell, 2006, 2009; Nowotny m.fl., 2001). Den samhällsnytta som eftersträvas där omfattar behov en mer övergripande policynivå, exempelvis i form av tillväxt och aktuella samhällsutmaningar. I diskussionen om demokratisering av forskning inom EU:s och Sveriges policyprogram avspeglas både Mode 2 och Mode 3. I den tidigare nämnda rapporten om effekten av EU:s forsknings- och innovations-

program förespråkas exempelvis involvering av en mångfald av aktörer i processerna på både praktisk och strategisk nivå (European Union, 2017). Där argumenteras att de policies och program som har störst potential att leda till framsteg är de som skapar synergier mellan olika institutioner, samhällssektorer (inklusive civilsamhället), forskningsdiscipliner m.m. inom så kallade ekosystem och innovationssystem, vilket främst relaterar till Mode 3. Samtidigt argumenteras det för mer praktiskt samskapande genom så kallad co-creation, co-production och co-design i gränsöverskridande konstellationer mellan akademi och samhälle (inklusive medborgare och intresseorganisationer) vilket främst relaterar till Mode 2 (European Union, 2014, 2016, 2017).

Akademins samverkansuppdrag

I Sverige är Mode 1 en lagstadgad rättighet för forskare genom högskolelagens allmänna principer om att forskningsproblem fritt får väljas, forskningsmetoder fritt får utvecklas och forskningsresultat fritt får publiceras (Högskolelag 1992:1434, 6 §). Samtidigt föreskrivs även Mode 2 och Mode 3 genom högskolelagens angivelse att akademien ska "samverka med det omgivande samhället" och "verka för att forskningsresultat tillkomma vid högskolan kommer till nytta" (ibid, 2 §). Detta kallas ofta för "samverkansuppdraget" (tidigare "tredje uppgiften") och omfattar ett ömsesidigt utbyte mellan akademi och samhälle, till skillnad från den mer enkelriktade kommunikation som omfattas i akademins uppgift att "informera om sin verksamhet" (Högskolelag 1992:1434, 2 §; Benner & Sörlin, 2017; Bjursell m.fl., 2016; Rönn, 2013). I högskolelagen anges även att akademien ska "främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö, ekonomisk och social välfärd och rättvisa" (Högskolelag 1992:1434, 5 §). I propositionen Kunskap i samverkan framhålls på liknande sätt att utbildning, forskning och innovation "ska stå i människornas tjänst för ett hållbart, solidariskt, jämlikt och jämställt samhälle" (Prop. 2016/17:50, sid 20). Sådana samhällsfrämjande uppgifter anses kräva

ett komplext samspel mellan olika aktörer, organisationer, samhällssektorer och forskningsdiscipliner (European Union, 2017).

Forskningens tillförlitlighet

De olika logikerna i den akademiska kunskapsproduktionen bygger delvis på skilda synsätt vad gäller hur tillförlitliga forskningsresultat uppnås. Inom Mode 1 betonas vikten av objektivitet i forskningen, med så liten påverkan från det omgivande samhället som möjligt (Gibbons m.fl., 1994; Svensson m.fl., 2002). Inom Mode 2 och Mode 3 betonas istället vikten av så kallad "socialt kontextualiserad kunskap" (Aagaard Nielsen & Svensson, 2006; Nowotny m.fl., 2001). Där anses samhällsaktörernas praktiska insikter i det område som studeras bidra till att öka tillförlitligheten i både processen och resultaten. På olika sätt eftersträvas i alla tre logikerna en så stor överensstämmelse som möjligt mellan den studerade praktiken och de slutsatser som dras (cf. Kvale, 1989). Båda kan även sägas eftersträva det som kallas för resultatvaliditet, som avser uppfyllelsen av det praktiska eller teoretiska behov som motiverade forskningsinsatsen (cf. Herr & Anderson, 2005). Detta kan kopplas till det som kallas för rhizomatisk validitet, som avser förmågan att utmana etablerade synsätt och utveckla alternativa förståelser (cf. Lather, 1993). Det har länge förts en vetenskapsteoretisk diskussion om dessa validitetskriterier har störst potential att uppfyllas genom objektiv, distanserad forskning (Mode 1) eller nära, samverkande forskning (Mode 2 och 3) (cf. Aagaard Nielsen & Svensson, 2006; Gibbons m.fl., 1994; Nowotny m.fl., 2001; Svensson m.fl., 2002).

Vissa argumenterar för att socialt kontextualiserad forskning har störst potential att uppfylla det som kallas för pragmatisk validitet, det vill säga relevans och användbarhet i den studerade kontexten (cf. Gibbons m.fl., 1994; Kvale, 1989; Nowotny m.fl., 2001). Detsamma gäller för den demokratiska validiteten, som avser involvering och inflytande av berörda människor i forskningsprocessen (Herr & Anderson, 2005). Jämställdhet har framhållits som en central

dimension i den demokratiska validiteten, eftersom villkoren för och resultatet av kunskapsproduktionen påverkas av de maktrelationer som kännetecknar processen och det omgivande samhället (Gatenby & Humphries, 2000; Gunnarsson, 2007; Gunnarsson m.fl., 2015; Gunnarsson & Westberg, 2008; Svensson m.fl., 2002). Involvering av civilsamhället i forskningen anses öka förmågan att identifiera och prioritera samhällsrelevanta forskningsfrågor, att anpassa metoderna för materialinsamling till de praktiska förutsättningarna, att samla in rikare och djupare material, att rekrytera deltagare till studier, att balansera analysen av materialet utifrån ett teoretiskt och praktiskt perspektiv, samt att sprida och använda resultaten (Bjursell m.fl. 2016; Kylberg m.fl. 2015).

Etiska och metodologiska utmaningar

Samtidigt finns det både etiska och metodologiska utmaningar med att involvera civilsamhället i forskningen (Bjursell m.fl. 2016; Kylberg m.fl. 2015). Dels kräver involveringen mycket tid och resurser, både av deltagarna och forskarna. Det kan skapas en slags skendemokrati, där alla sägs delta på jämlik fot, men där möjligheten till deltagande och inflytande i praktiken är ojämnt fördelat. Detta gäller inte minst ur ett jämställdhetsperspektiv, där både akademins och samhällets rådande könsmonster kan påverka vem som blir lyssnad på och vilken sorts kunskaper och erfarenheter som värderas (Gunnarsson m.fl., 2015; Källhammer, 2017; Svensson m.fl., 2002). Förväntningarna på forskningens samhällsnytta kan även begränsa dess fokus till rådande politiska paradigmer och försvåra kritisk reflektion (Bjursell m.fl. 2016; Brown, 2009; Nahnfeldt & Lindberg, 2013). Detta leder till en sorts balansakt mellan utom- och inomvetenskaplig validitet, det vill säga mellan forskningens frihet och samhällsnytta (Benner & Sörlin, 2017; Rönn, 2013).

Grader och faser av involvering

I detta avsnitt diskuteras grader och faser av involvering i den tradition av inkluderande forskning som vuxit sig stark i Sverige och andra delar av världen, särskilt

inom delar av humaniora och samhällsvetenskap men även inom delar av teknik-, medicin- och naturvetenskap. Benämningen inkluderande forskning används här som ett paraplybegrepp för de inriktningar som på svenska kallas för deltagande forskning, interaktiv forskning, aktionsforskning, brukarmedverkan, medborgarforskning m.m. På engelska förekommer bl.a. benämningarna participatory research, action research, collaborative inquiry, citizen science och open science (cf. Aagaard Nielsen & Svensson, 2006; Gunnarsson m.fl., 2017; Johannisson m.fl., 2008; Kasperowski m.fl., 2017; Kylberg m.fl., 2015; Reason & Bradbury, 2008; Science Europe, 2017; Svensson m.fl., 2002).

Gemensamt för inkluderande forskning är att berörda människor aktivt och praktiskt involveras i olika faser av forskningsprocessen. Formerna för och omfattningen av denna involvering kan däremot variera stort mellan de olika inriktningarna och mellan de olika processer som drivs inom ramen för varje inriktning. De kan även baseras på skilda syften, teorier, metoder, värderingar och förhållningssätt. Ofta har inriktningarna vuxit fram inom olika vetenskapsområden och discipliner. Aktionsforskning och interaktiv forskning är exempelvis nära kopplad till pedagogik, sociologi, arbetsvetenskap och andra delar av humaniora och samhällsvetenskap, medan brukarmedverkan ofta används som benämning inom medicin och hälsa, samt att medborgarforskning (citizen science) oftast kopplas till delar av naturvetenskap och kvantitativ samhällsvetenskap (cf. Kullenberg & Kasperowski, 2016; Kylberg m.fl., 2015; Science Europe, 2017; Svensson m.fl., 2002).

Faser av involvering

Involveringen av civilsamhället kan även skilja sig åt i olika faser av forskningsprocessen. Det kan handla om medverkan i prioriteringen av forskningsområden eller i utformningen av forskningsfinansiering genom program och utlysningar. Det kan även handla om medverkan i den praktiska planeringen av forskningsinsatser, samt i dess genomförande

(inklusive datainsamling, analys och skrivande), resultatspridning och utvärdering (Science Europe, 2017; Svensson m.fl., 2002). Vid formulering av forskningsfrågor kan medborgare bidra till att identifiera och prioritera de perspektiv och behov som de anser vara mest relevanta (Kylberg m.fl., 2015). Vad gäller metodologi kan de bidra till att utforma information, frågeformulär, intervjuguider, workshops m.m. för datainsamling. I genomförandet kan de bidra till tolkningen av den insamlade datan utifrån sina erfarenheter. Vid resultatspridningen kan de bidra till ökad tydlighet, tillgänglighet, räckvidd och implementering utifrån allmänhetens perspektiv. Rollfördelningen mellan akademien och civilsamhället kan variera i de olika faserna, vilket riktar strålkastarljuset mot graden av involvering, initiativtagande och inflytande (Kylberg m.fl., 2015; Svensson m.fl., 2002).

Grader av involvering

I Science Europes rapport om logikerna inom så kallad open science urskiljs fyra olika grader av involvering: cooperation, collaboration, co-production och co-design (Science Europe, 2017). Den förstnämnda – cooperation – innebär lägst grad av involvering, där medborgare (citizens) passivt ger forskare tillgång till insamling av data, t.ex. genom sina telefoner, datorer eller ägor. Den andra graden – collaboration – innebär ett något mer aktivt bidrag genom insamling av data som efterfrågas av forskare, t.ex. genom observationer av flora, fauna, föroreningar m.m. Den tredje graden – co-production – avser involvering även i analysen av den insamlade datan, vilket innebär att deltagarna involveras på en något mer jämlik fot med forskarna. Den sista graden – co-design – innebär mest omfattande och jämlik involvering, där medborgare aktivt medverkar i utformning, finansiering, genomförande och utvärdering av projekt, program och policies.

Eftersom civilsamhället omfattar både enskilda individer och intresseorganisationer kan ovanstående indelning kompletteras med de fyra nivåer för medverkan av civilsamhälleliga organisationer i offentliga beslutsprocesser som formulerats i en europeisk

kod: information, samråd, dialog och partnerskap (Överenskommelsen, 2011). Den förstnämnda nivån – information – utgör den lägsta graden av medverkan med enkelriktad information från myndigheter till intresseorganisationer. Detta motsvaras av akademins lagstadgade uppgift att ”informera om sin verksamhet” (Högskolelag 1992:1434, 2 §). Den andra nivån – samråd – innebär att myndigheterna efterfrågar synpunkter från organisationerna om specifika frågor (Överenskommelsen, 2011). Detta kan ses som en blandning av collaboration och co-production, där civilsamhället bidrar även till analysen. Den tredje nivån – dialog – kan initieras både av myndigheterna och organisationerna med tvåvägskommunikation kring gemensamma intressen inom ett visst verksamhetsområde. Detta utgör en blandning av co-production och co-design, där civilsamhället inte bara tillfrågas om att bidra utan själva kan ta initiativ till det. Den fjärde nivån – partnerskap – omfattar ett gemensamt ansvar av myndigheter och organisationer i alla faser av den offentliga, inklusive att fastställa agendan, formulera politiken, fatta beslut och genomföra politiska initiativ. Detta motsvarar delvis co-design med aktiv medverkan i såväl utformning som genomförande. Samtidigt sträcker sig partnerskap längre i sitt delade ansvar mellan myndigheter och civilsamhälle, vilket inte är lika tydligt inom co-design där akademien ofta orkestrerar processen (cf. Science Europe, 2017; Överenskommelsen, 2011).

Forskning på, för, åt och med

De olika faserna och graderna av involvering avspeglar olika förhållningssätt till relationen mellan forskare och deltagare. Exempelvis kan det skiljas mellan att forska ”på”, att forska ”för”, att forska ”åt” och att forska ”med” (Svensson m.fl., 2002). Inom det förstnämnda – att forska på – görs en tydlig åtskillnad mellan vetenskaplig och praktisk kunskapsproduktion. Forskaren har då rollen som expert och avgör på egen hand forskningens fokus och utförande, likt inom Mode 1. Detta förhållningssätt används ofta inom delar av teknik-, medicin- och naturvetenskap och i kvantitativa studier inom alla

vetenskapsområden. Inom det andra förhållningssättet – att forska för – har forskaren samma roll som expert, men med en uttalad agenda att bidra till praktisk nytta och förändring för en viss grupp människor. Det kan handla om forskning som avser förbättra arbetslivet utifrån de anställdas perspektiv, eller förbättra samhället utifrån fattiga människors situation. Detta förhållningssätt används ofta inom delar av humaniora och samhällsvetenskap, samt i kvalitativa studier inom alla vetenskapsområden. Det kan ses som en blandning av Mode 1 och Mode 2.

Det tredje förhållningssättet – att forska åt – innebär att forskaren hjälper människor och organisationer att utveckla ny kunskap utifrån deras egna intressen. Detta kallas ibland ”uppdragsforskning” och utgår från frågeställningar, metoder och teorier som beställarna formulerat. Forskningens frihet blir därmed begränsad. Detta förhållningssätt förekommer inom flera olika vetenskapsområden och kan kopplas till både Mode 2 och Mode 3. Det fjärde förhållningssättet – att forska med – innebär att forskare och berörda tillsammans utformar och genomför forskningen utifrån gemensamma intressen av teoretisk och praktisk utveckling inom ett visst område. Här eftersträvas en så jämlik relation som möjligt med ömsesidigt, kontinuerligt lärande och reflektion. Forskaren får då rollen som facilitator snarare än expert. Detta förhållningssätt är vanligast i den interaktiva forskning som bedrivs inom delar av humaniora och samhällsvetenskap, med koppling till Mode 2 (cf. Aagaard Nielsen & Svensson, 2006; Gunnarsson m.fl., 2017; Johannisson m.fl., 2008; Svensson m.fl., 2002).

Former av involvering

I detta avsnitt beskrivs några konkreta former för involvering av civilsamhället i forskningen, som avspeglar olika grader, faser och förhållningssätt. Några av de mest traditionella formerna för sådan involvering är enkäter (inom kvantitativ forskning) och intervjuer (inom kvalitativ forskning). Där ges människor möjlighet att beskriva sina perspektiv på

en viss fråga (cf. King and Horrocks, 2010). Detta kan ses som en motsvarighet till det som i föregående avsnitt kallades för samråd, där medborgare ges chans att framföra sina synpunkter på en viss fråga på forskarnas initiativ. En skillnad från samråd är att deltagarna oftast rekryteras individuellt, inte via intresseorganisationer. I förhållande till den andra skalan av involvering som beskrevs i föregående avsnitt är deltagarna i intervjuer och enkäter varken så passiva tillgängliggörare som inom collaboration eller så aktiva i analysen som inom co-production (även om människors berättelser i sig utgör en sorts analys). Intervjuer och enkäter motsvarar därför snarast förhållningssättet att forska ”på” eller ”för”, där forskaren avgör forskningsfrågan, metoder och teorier (cf. Svensson m.fl., 2002).

Aktionsforskning och interaktiv forskning

Mer långtgående former för involvering har utvecklats inom ramen för det som kallas aktionsforskning och interaktiv forskning (cf. Aagaard Nielsen & Svensson, 2006; Gunnarsson m.fl., 2017; Johannisson m.fl., 2008; Reason & Bradbury, 2008; Svensson m.fl., 2002). Aktionsforskningen har bland annat sina rötter i socialpsykologen Kurt Lewins studier från 1930-talet och framåt, där minoritetsgrupper involverades i samhällsvetenskaplig kunskapsproduktion för att motverka exploatering och kolonialism (Adelman, 1993). Därefter har aktionsforskningen vidareutvecklats inom en rad olika inriktningar, bland annat participatory action research, pragmatic action research, emancipatory action research och community action research (Svensson m.fl., 2002). Aktionsforskning kan omfatta skilda förhållningssätt till relationen mellan forskare och praktiker. Det kan innebära att forska ”för” där forskaren avgör forskningsfråga, metod och teori, att forska ”åt” där deltagarna avgör detta, eller att forska ”med” där detta avgörs gemensamt.

Det sistnämnda – att forska ”med” – har i Sverige utvecklats som en särskild inriktning under benämningen interaktiv forskning, med avstamp i arbetslivsforskning och pedagogikforskning (Aagaard

Nielsen & Svensson, 2006; Svensson m.fl., 2002). Där betonas ”gemensamt kunskapande” av forskare och praktiker, utifrån gemensamma intressen och frågeställningar (Johannisson m.fl., 2008), likt det som i föregående avsnitt kallades för co-design. Inom interaktiv forskning förespråkas gemensamt kunskapande i alla faser av forskningsprocessen, inklusive i initieringen av samverkan mellan akademien och civilsamhället, i formuleringen av forskningsfrågor, val av metoder, insamling och analys av data, samt i spridningen av resultaten (Aagaard Nielsen & Svensson, 2006; Gunnarsson m.fl., 2017; Johannisson m.fl., 2008; Svensson m.fl., 2002). Medvetenhet om olika maktdimensioner, såsom kön/genus, framhålls som centralt för att processen verkligen ska bli gemensam (cf. Gatenby & Humphries, 2000; Gunnarsson, 2007; Gunnarsson m.fl., 2015; Gunnarsson & Westberg, 2008; Svensson m.fl., 2002). Konkreta metoder för interaktiv forskning omfattar bland annat forskningscirkel (Holmstrand, 2008), dialogseminarier (Lindberg, 2015), dialogkonferenser (Shotter & Gustavsen, 1999), kunskapsverkstad (Lindholm, 2002), framtidsverkstad (Denwall & Salonen, 2000), förändringsledare (Andersson m.fl., 2009) och förändringspiloter (Gunnarsson & Westberg, 2008).

Forskningscirkel

Det första exemplet – forskningscirkel – är en metod som använts bland annat inom kvalitativ arbetslivsforskning (Holmstrand, 2008; Holmstrand & Härnsten, 1993; Kylberg m.fl., 2015). Sådana cirkel kan ses som en del i den folkbildningstradition som vuxit fram i Sverige, där studiecirkel först utvecklades för arbetarrörelsens bildningsbehov och senare kom att användas inom en rad olika områden och studieförbund (Holmstrand, 2008). På liknande sätt utvecklades forskningscirkelarna först i fackliga sammanhang för demokratisk arbetsplatsutveckling, för att sedan spridas till andra områden, exempelvis demokratisk stadsutveckling. Både studiecirkel och forskningscirkel tar avstamp i deltagarnas egna kunskaper och erfarenheter, med skillnaden att forskare alltid medverkar i den

sistnämnda. Deltagarna kan utgöras av anställda, brukare, invånare, tjänstemän eller andra berörda grupper (Kylberg m.fl., 2015). Deltagarna avgör tillsammans cirkelns tema, som vid regelbundna träffar diskuteras utifrån olika synvinklar för att öka den gemensamma kunskapen. Tre huvudtyper av forskningscirkel har urskilts: 1) de som handlar om arbetsplatser och yrkeskunnande, 2) de som handlar om organisations- eller verksamhetsutveckling, 3) de som handlar om strategisk utveckling av kommuner, regioner eller branscher (Holmstrand, 2008). Ett exempel är den forskningscirkel som genomfördes i projektet Kom så går vi, där Vägverket, Region Skåne, Kristianstads kommun och Lunds universitet tillsammans med boende, hyresgästförening och fastighetsägare utvecklade kunskaper och insatser för att förbättra säkerheten och tillgängligheten i äldre personers närmiljö (Kylberg m.fl., 2015; Ståhl & Iwarsson, 2007).

Förändringsledare

Ett annat exempel – förändringsledare – är en metod som använts bland annat inom så kallad aktionsorienterad genusforskning om praktiskt jämställdhetsarbete i organisationer (Andersson m.fl., 2009). Där utses ett antal personer i de deltagande organisationerna till förändringsledare i sina egna verksamheter. Dessa träffas regelbundet tillsammans med forskare för att gemensamt utveckla insikter och pröva nya handlingsmönster i sitt vardagliga arbetsliv. Forskarna bidrar med kunskaper från tidigare forskning om genus, jämställdhet och organisationsutveckling, medan deltagarna bidrar med sina erfarenheter av organisationen och dess könsmönster. De gemensamma insikterna och diskussionerna bidrar till forskningens empiri och analys. I projektet Genusnätverket som drevs av Fiber Optic Valley i Hudiksvall användes förändringsledare som metod för att öka genusmedvetenheten bland mellanchefer i företag, myndigheter och akademi.¹ Just mellanchefer ansågs ha en strategiskt viktig position i organisationerna, med makt att påverka både personalens vardag och organisationsledningens strategier.

¹ www.fiber opticvalley.com/om-oss/hallbarhet

Mångåriga relationer

Som tidigare nämnts förespråkas inom interaktiv forskning aktiv involvering av civilsamhället i alla faser av forskningsprocessen (cf. Aagaard Nielsen & Svensson, 2006; Gunnarsson m.fl., 2017; Johannisson m.fl., 2008; Svensson m.fl., 2002). Detta omfattar inte bara genomförandet av forskningen, utan även initieringen och utformningen av denna. Ofta sker detta som en del i mångåriga relationer, där relevanta områden mejslas ut i informella dialoger mellan forskare och olika samhällsaktörer. Så småningom kan detta leda till konkreta forsknings- och utvecklingsprojekt eller andra sorters formella samarbeten (cf. Bjursell m.fl., 2016).

Ett exempel är de samarbeten kring inkluderande innovation som utvecklats mellan Luleå tekniska universitet och en rad aktörer inom idéburen, offentlig och privat sektor (Berglund m.fl., 2016; Lindberg, 2015, 2017a, 2017b, 2018; Lindberg m.fl., 2016; Lindberg & Berg Jansson, 2016; Lindberg & Nahnfeldt, 2017). Utifrån en mängd dialoger under konferenser, seminarier, möten och andra tillfällen har gemensamma behov ringats in av att öka kunskapen om en större mångfald av innovationer och innovatörer än vad som traditionellt uppmärksammas inom ramen för den tekniska och kommersiella synen på innovation. Detta har så småningom lett fram till formaliserade projekt, uppdrag och arenor, där forskare tillsammans med berörda grupper och organisationer samlar in och analyserat empiri – samt spridit och tillämpat resultat – om innovation inom civilsamhället, välfärdstjänster, kulturella och kreativa näringar, landsbygdsutveckling, jämställdhetssatsningar m.m.²

Långsamt utmejslade samarbeten kan ses som en brygga mellan Mode 2 och Mode 3, där ett komplext system av aktörer på olika nivåer och inom olika samhällssektorer identifierar kunskapsbehov och formulerar forskningsfrågor som sedan praktiskt utforskas när gemensamma projekt och uppdrag kunnat formaliseras. Det avspeglar även det som i föregående avsnitt kallades för dialog och partnerskap, där initiativet kan komma både från akademien och

civilsamhället. Mer avgränsade former för initiering av forskning från civilsamhällets sida har utvecklats inom det som kallas för Citizen-based suggestions, AIMdays och Science shops.

Citizen-based suggestions

Den förstnämnda formen – Citizen-based suggestions – innebär att allmänheten ges möjlighet att föreslå relevanta forskningsområden. Detta har bland annat skett i projektet Citizen and Multi-Actor Consultation on Horizon 2020 (CIMULACT).³ Där samlades över 1000 deltagare vid så kallade ”national citizen vision workshops” (NCV workshops) i 30 europeiska länder. Syftet var att identifiera samhälleliga behov inom forskning och innovation till EU:s ramprogram för forskning och innovation, Horizon 2020. Ett annat exempel är Nederländernas forskningsagenda där över 140 forskningsfrågor formulerats och sammanlänkats i ett antal utvecklingsspår i dialog med tusentals forskare, företag, idéburna organisationer och andra intressenter som inspiration för landets forskningsinstitutioner (The Knowledge Coalition, 2016).⁴ Ytterligare ett exempel är G1000 i Belgien, där tusentals medborgare involverades i formuleringen av rekommendationer för landets framtida politik.⁵ Processen omfattade tre faser: Public agenda setting, Citizens’ summit, Citizens’ panel. Den första fasen – Public agenda setting – omfattade en webbaserad enkät för att ringa in relevanta teman. I den andra fasen – Citizens’ summit – samlades 700 slumpvis utvalda medborgare samlades för att diskutera tre utvalda teman. I den tredje fasen – Citizens’ panel – formulerades specifika rekommendationer utifrån diskussionerna. Detta utfördes av 32 slumpvis utvalda deltagare från summiten.

AIMdays och Science shops

Den andra formen – AIMdays (Academy Industry Meeting days) – är ett koncept som utvecklats vid Uppsala universitet för att skapa nya samarbeten akademi och samhälle (Baraldi m.fl., 2016). Vid dessa genomförs parallella workshops där en utvald grupp forskare diskuterar frågeställningar som for-

² www.ltu.se/socialinnovation

³ www.cimulact.eu

⁴ www.wetenschapsagenda.nl/national-science-agenda/?lang=en

⁵ www.g1000.org

mulerats av företag, ideella organisationer eller andra samhällsaktörer utifrån deras specifika intresseområden och utvecklingsbehov. Varje AIMday har ett specifikt tema, såsom välfärd, turism, kulturarv, funktionshinder, energi, mineral eller social innovation. I vissa fall erbjuds finansiering för att initiera samverkansprojekt utifrån diskussionerna.⁶

Den tredje formen – Science shops – består av tillfälliga eller permanenta plattformar där allmänheten och civilsamhälleliga organisationer får utrymme att formulera forskningsfrågor till akademien och ta del av akademisk kunskap (Beunen m.fl., 2012).⁷ Tanken är att det ska öka forskningens samhällsrelevans och minska glappet mellan forskare och allmänhet. Konceptet utvecklades under 1970-talet inom nederländsk miljöforskning och har sedan dess utvidgats både tematiskt och geografiskt. I Sverige är det fortfarande en sällsynt samverkansform, men Mötesplats Social Innovation vid Malmö universitet har testat popup-varianter på olika platser med fokus på social innovation.⁸

Inkluderande innovation

“Much but not all innovation stems from research; not all research leads to innovation. Research needs time to generate results, while speed is essential for successful innovation. Even so, research and innovation need to be integrated as much as possible in policy and programmes. Research is necessary, but not sufficient, to fuel innovation.” (European Union, 2017, sid 11).

Både på nationell och europeisk policynivå betonas kopplingen mellan forskning och innovation, med civilsamhällets involvering som en viktig pusselbit inom båda (Benner & Sörlin, 2017; European Union, 2014, 2016, 2017; Nahnfeldt & Lindberg, 2013; Prop. 2016/17:50). Open innovation utgör ett uttalat mål i EU:s forsknings- och innovationspolitik (European Union, 2016). På motsvarande sätt framhålls ”stärkt innovationsförmåga” genom ökad samverkan mellan akademien och samhället som centralt i propositionen Kunskap i samverkan (Prop.

2016/17:50). Genom co-design och co-creation ska civilsamhället involveras i utvecklingen av framtidens lösningar (European Union, 2017). I Sverige bygger detta vidare på den tradition av deltagande innovation som växte fram inom 70-talets arbetsplatsdemokratiska initiativ och som sedan kommit att vidareutvecklas inom bland annat designområdet (Ehn, 1988; Hillgren, 2013). Det kan även ses som en fortsättning på civilsamhällets långa historia av att utveckla nytänkande lösningar på organisatoriska och samhälleliga utvecklingsbehov, som bland annat gett upphov till bibliotek, apotek, fairtrade, sjöräddning, klimatterapi, vårdhundar och den elektriska rullstolen (Lindberg & Nahnfeldt, 2017).

Innovation som teknisk förnyelse

Betydelsen av innovation – i betydelsen av utveckling och nyttiggörande av nya lösningar i form av varor, tjänster, verksamheter m.m. – har under de senaste årtiondena uppmärksammats allt mer i forskning, politik och praktik (Davies m.fl., 2012; van der Have & Rubalcaba, 2016). Detta i tron att innovation bidrar till att förnya ekonomin på ett sätt som säkrar tillväxt och välfärd (Grimm m.fl., 2013). Innovation har sedan 70-talet och framåt främst förknippats med teknisk produkt- och tjänsteutveckling i industriella företag, vilket kommit att prägla forskningen och politiken inom området (Godin, 2014; van der Have & Rubalcaba, 2016). Befintliga stödstrukturer för innovation, som omfattar rådgivning, nätverk, finansiering m.m. genom science parks, inkubatorer, hubbar och liknande miljöer, fokuserar således vanligen på kommersialisering av produkter i företagsform.

Det innebär att innovationer och innovatörer med andra drivkrafter och verksamhetsformer har begränsad tillgång till passande kunskaper, metoder och stödformer. Det gäller bland annat så kallade sociala entreprenörer och innovatörer inom den idéburna och offentliga sektorn (Lindberg & Nahnfeldt, 2017; Rønning & Knutagård, 2015). Det gäller även humanistiska och samhällsvetenskapliga forskare och studenter som har svårt att hitta rätt stöd i omvandlingen av sina forskningsresultat till

⁶ www.aimday.se

⁷ www.livingknowledge.org/science-shops/about-science-shops

⁸ www.socialinnovation.se/sveriges-forsta-pop-up-science-shop

nyttänkande lösningar (Nahnfeldt & Lindberg, 2013). Det finns även en tydlig könsskillnad, där merparten av de innovatörer som stöttats utgörs av män (Lindberg m.fl., 2015; Lindberg & Berglund, 2016; Tillväxtverket, 2015).

Innovation som social förnyelse

På senare år har synen och satsningarna på innovation börjat vidgas. Aktuella samhällsutmaningar, såsom arbetslöshet, sjukskrivning, fattigdom, migration och demografiska förändringar, och FN:s globala hållbarhetsmål inom jämlikhet, hälsa, utbildning m.m., anses kräva innovation i många olika former och verksamhetsområden (Griggs m.fl., 2013; Grimm m.fl., 2013). I propositionen Kunskap i samverkan anges att "utbildning, forskning och innovation ska stå i människornas tjänst för ett hållbart, solidariskt, jämlikt och jämställt samhälle" (Prop. 2016/17:50, sid 20). I EU:s innovationsstrategi Innovation Union förespråkas en bred syn på innovation och i 3O-strategin för unionens forsknings- och innovationspolitik anges att nästa våg av innovation kommer att ske i skärningspunkterna mellan olika teknologier, konstarter, företagande, forskning, användare och organisationer (European Union, 2010, 2016). På liknande sätt framhålls det i propositionen Kunskap i samverkan att:

"Det har sällan varit viktigare än nu att medicinska, naturvetenskapliga och tekniska landvinningar kopplas samman med forskning och kunskap inom samhällsvetenskaperna och humaniora för att möta de samhällsutmaningar vi står inför" (Prop. 2016/17:50, sid 22).

Innovation genom involvering

Mobilisering och involvering en mångfald av berörda aktörer inom olika grupper, organisationer och samhällssektorer ses som en central pusselbit i denna sorts gränsöverskridande innovation (Lindberg, 2017a, 2018; Moulaert m.fl., 2013). I EU:s innovationsstrategi Innovation Union betonas vikten av att:

"Involving all actors and all regions in the innovation cycle: not only major companies but also SMEs in all sectors, including the public sector, the social

economy and citizens themselves" (European Union, 2010, sid 8).

I EU:s 3O-strategi för forsknings- och innovationspolitiken specificeras civilsamhällets bidrag på följande sätt:

"Citizens, users and Civil Society Organisations have a central and transversal role to play in bringing innovation to the market. They create a demand for innovative products and services, they can fund and/or finance projects that are relevant to them, they can be at the source of innovative ideas worth spreading and scaling up and they can have a say in what research is meaningful to them and can impact their lives." (European Union, 2016, sid 17).

I Sveriges nationella innovationsstrategi kopplas detta till akademien genom angivelsen att:

"Universitet och högskolor är mötesplatser för människor som utvecklar kunskap, kreativitet, kompetens och drivkrafter som kan omsättas i nya lösningar och värdeskapande i nya eller befintliga företag, i offentlig verksamhet eller i civilsamhällets organisationer." (Regeringskansliet, 2012, sid 28).

Benämningar på inkluderande innovation

Det förekommer olika benämningar på inkluderande innovationsprocesser, som exempelvis deltagande innovation, användardriven innovation, demokratiserad innovation och social innovation (Buur & Matthews, 2008; Lindberg, 2018; Moulaert m.fl., 2013; von Hippel, 2006; Wise, 2006). Användardriven innovation avser involveringen av de människor som använder en viss vara eller tjänst för att tillvarata deras behov och erfarenheter (Buur & Matthews, 2008). Det kan handla om konsumenter, klienter, brukare m.fl. På motsvarande sätt avser social innovation utvecklingen av nyttänkande lösningar på samhällsutmaningar och sociala behov, där utsatta och röstsvaga grupper av människor särskilt involveras (Davies m.fl., 2012; Lindberg, 2018; Lindberg m.fl., 2016; Moulaert m.fl., 2013). Benämningen genusdriven social innovation avser utvecklingen av genusmedvetna lösningar för ökad

jämställdhet i organisationer och samhälle (Lindberg m.fl., 2015; Lindberg & Berglund, 2016). Nyligen har även begreppet idéburen innovation lanserats, som har engelska motsvarigheter i nonprofit innovation, civil innovation och NGO innovation (Lindberg & Nahnfeldt, 2017). Det avser idéburna organisationers utveckling av lösningar på samhälls- eller organisatoriska behov, med avstamp i civilsamhällets intressen och engagemang.

Innovationslabb

Ett praktiskt exempel på inkluderande innovation är projektet Gränsfri där den ekonomiska föreningen Equality Development Center in Skaraborg (EDCS) tillsammans med kommun, näringsliv, civilsamhälle och akademi utvecklar nytänkande processer och lösningar för ett inkluderande arbetsliv och samhälle (Lindberg, 2018).⁹ Projektet finansieras av Europeiska socialfonden utifrån behovet av att minska arbetslösheten bland utsatta grupper av människor och öka dessas representation i samhällsutvecklande processer. Under två års tid samlas människor med olika kön, bakgrund, ålder och sektorstillhörighet inom ramen för så kallade lokala utvecklingslabbs. Utifrån sina olika perspektiv förväntas de kunna identifiera utvecklingsbehov på ett mer nyanserat sätt än vad enskilda aktörer förmår och utveckla lösningar som förbättrar tillvaron för en mångfald av människor.

Just labbformatet har blivit allt vanligare inom inkluderande innovation under det senaste decenniet. Några av de varianter som förekommer är Co-labs, Designlabb och Living labs (Bergvall-Kåreborn & Ståhlbröst, 2009; Hillgren & Szücs Johansson, 2013; Ståhlbröst, 2012). Gemensamt för dessa är att olika intressenter (t.ex. civilsamhälle, akademi, näringsliv, offentliga aktörer) samverkar för att hitta innovativa lösningar på gemensamma behov. Själva labbet kan bestå i en permanent eller tillfällig fysisk miljö, där intressenterna samlas. Labb-benämningen kan även referera till det samskapande angreppssätt som används (Ståhlbröst, 2012).

Inom Co-labs och Designlabb tillämpas designbase-
rade arbetssätt vid regelbundna träffar, där det fokuserade temat kontinuerligt omprövas och omformuleras utifrån deltagarnas erfarenheter och perspektiv (Hillgren & Szücs Johansson, 2013).¹⁰ I Sverige har bland andra Mötesplats Social Innovation vid Malmö universitet använt dessa labbformat i olika sammanhang. I samarbete med Malmö stad har de exempelvis involverat kommunens personal inom vård och omsorg i utvecklingen av en bättre vård för äldre människor.¹¹ I Danmark har MindLab etablerats som en labbmiljö för innovativt samskapande inom den offentliga sektorn.¹²

Inom Living labs samskapas nya produkter och tjänster ”in a real world context” (Ståhlbröst, 2012, sid 61) och ”in real-life settings” (Bergvall-Kåreborn & Ståhlbröst, 2009, sid 357). De bärande principerna för Living labs omfattar öppenhet för en mångfald av perspektiv, aktivt inflytande för användare, värdeskapande för alla involverade intressenter, realistiska och verkliga kontexter för utveckling och test av lösningar, samt hållbarhet för både labbet i sig och för det omgivande samhället (Ståhlbröst, 2012). Det finns olika sorters Living labs, t.ex. Corporate Living labs där företag bjuder in användare att samskapa innovationer, Organisational Living labs där deltagare inom en organisation samskapar nya lösningar, Intermediary Living labs där en oberoende aktör bjuder in till samskapande på en neutral arena, Project Living labs där labb skapas under en avgränsad period för en samskapande innovationsprocess inom ett visst projekt, samt Research Living labs där forskning utförs om och i samskapande innovationsprocesser (ibid). Living labs har bland annat använts av Luleå tekniska universitet inom Botnia Living Lab, som är en miljö för samskapande innovation inom IT-området (Bergvall-Kåreborn & Ståhlbröst, 2009).¹³ Där samlas forskare, företag, användargrupper, kommuner och andra intressenter för att utveckla nya kunskaper, metoder, tjänster och produkter inom bland annat smarta städer, energieffektivitet, e-handel och sekretess/säkerhet.

⁹ www.edcs.se/var-verksamhet/gransfri

¹⁰ www.socialinnovation.se/projekt/co-labs-och-testbaddar

¹¹ www.socialinnovation.se/msi-driver-co-lab-for-bättre-vård-av-aldre

¹² www.mind-lab.dk

¹³ www.ltu.se/botnia

Humsamverkan

Ett annat exempel på inkluderande innovation är organisationen Humsamverkans¹⁴ utveckling av praktiska redskap för samverkan, nyttiggörande och innovation med avstamp i humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning (cf. Rönn, 2013). Detta anses behövas eftersom stödstrukturerna för innovation främst är anpassade för teknisk och naturvetenskaplig forskning, samtidigt som forskning och innovation i ökad grad förväntas bidra till att adressera aktuella samhällsutmaningar och FN:s globala hållbarhetsmål, där humanistiska och samhällsvetenskapliga perspektiv behövs. Inom Humsamverkan samverkar forskare, studenter, innovationsfrämjare, samverkanskoordinatorer, forskningsfinansiärer, arbetsgivare och andra i utformningen av nytänkande lösningar.

Bland annat har en bildtävling genomförts för att illustrera forskning på ett mer inkluderande sätt än den stereotipa bilden av en forskare i labbrock med ett provrör i handen. Den vinnande bilden illustrerar en humanistisk forskares insamling och analys av empiri i dialog med berörda människor. I samarbete med Formas, Forte, Vinnova och Energimyndigheten har Humsamverkan även utformat ett digitalt processtöd för forskningsfinansiärer i skapandet av mer inkluderande utlysningar.¹⁵ Avsikten är att bidra till ökad mångfald bland dem som söker forskningsmedel, vad gäller disciplin, kön, bakgrund, m.m. Processtödet omfattar vägledande frågor kring vem/vad som hittills missats, vad orsaken till detta kan vara och vad som kan göras för att öka inkluderingen. Den första dimensionen – vem/vad som missas – ökar insikten i representationen av olika målgrupper bland de sökande. Den andra dimensionen – vad orsaken är – ökar insikten i hur utformningen av utlysningsprocessen och

utlysningstexterna påverkar representationen. Den tredje dimensionen – vad som kan göras – ringar in konkreta åtgärder för att bredda representationen genom förändrad formulering, kommunikation, bedömning m.m.

Fortsatta frågor

Rapportens överblick av inkluderande former och logiker för forskning och innovation visar att det är ett variationsrikt fält med allt starkare uppbackning från politiskt håll i både Sverige och EU. Som argument för inkluderande forskning och innovation framhålls bland annat samhällsnytta, demokratisk legitimitet och vetenskaplig kvalitet. Samtidigt finns en rad utmaningar rörande etik, validitet, makt, representativitet och forskningens frihet. Fortsatta frågor som kan ställas för att navigera i denna snåriga terräng är:

- Vem bör ha makten över utformning och genomförande i forskning och innovation?
- I vilka faser gör involvering av civilsamhället och samverkan över sektors- och disciplingränser störst vetenskaplig och samhällelig nytta?
- Hur säkras reellt inflytande för och samskapande med civilsamhället?
- Vilken finansiering, kunskap och metodik behövs för att involvera civilsamhället på ett meningsfullt sätt?

¹⁴ www.humsamverkan.se

¹⁵ www.humsamverkan.se/inkluderande_finansiering

Referenser

- Aagaard Nielsen, K. & Svensson, L. (red.) (2006). Action research and participatory research. Maastricht: Shaker Publishing.
- Adelman, C. (1993). Kurt Lewin and the Origins of Action Research. *Educational Action Research*. 1(1): 7-24.
- Andersson, S., Amundsdotter, E., Svensson, M. (2009). Mellanchefen en maktpotential. Aktionsorienterad genusforskning. Hudiksvall: Fiber Optic Valley.
- Baraldi, E., Lindahl, M., Severinsson, K. (2016). A proactive approach to the utilization of academic research: The case of Uppsala University's AIMday. *Science and Public Policy*. 43(5): 613–621.
- Benner, M. & Sörlin, S. (2017). Samverkansuppgiften i ett historiskt och institutionellt perspektiv. Stockholm: VINNOVA.
- Berglund, K-E., Lindberg, M., Nahnfeldt, C. (2016). Social innovation now and then in the Church of Sweden. *Diaconia Journal for the Study of Christian Social Practice*. 7(2): 125–141.
- Bergvall-Kåreborn, B. & Ståhlbröst, A. (2009). Living lab – an open and citizen-centric approach for innovation. *International Journal of Innovation and Regional Development*. 1(4): 356–370.
- Beunen, R., Duineveld, M., During, R., Straver, G., Aalvanger, A. (2012). Reflexivity in Performative Science Shop Projects. *Gateways: International Journal of Community Research and Engagement*. 5: 135–51.
- Bjursell, C., Dobers, P., Ramsten, A. (2016). Samverkansskicklighet: för personlig och organisatorisk utveckling. Stockholm: Studentlitteratur.
- Brown, M. B. (2009). Science in democracy: expertise, institutions and representation. Cambridge: MIT Press.
- Buur, J. & Matthews, B. (2008). Participatory Innovation. *International Journal of Innovation Management*. 12(3): 255–273.
- Carayannis, E. G., & Campbell, D. F. J. (2006). "Mode 3": Meaning and Implications from a Knowledge Systems Perspective. I Carayannis, E. G., & Campbell, D. F. J. (red). Knowledge creation, diffusion, and use in innovation networks and knowledge clusters. Westport: Praeger.
- Carayannis, E. G., & Campbell, D. F. J. (2009). 'Mode 3' and 'Quadruple Helix': toward a 21st century fractal innovation ecosystem. *International Journal of Technology Management*. 46(3-4): 201-234.
- Davies, A., Caulier-Grice, J., Norman, W. (2012). Introduction to Innovation: A literature review of the methods and policies for innovation. A deliverable of the TEPSIE project. Brussels: European Commission, DG Research.
- Denwall, V. & Salonen, T. (2000). Att bryta vanans makt. Framtidsverkstäder och det nya Sverige. Lund: Studentlitteratur.
- Ehn, P. (1988). Work-Oriented Design of Computer Artifacts. Arbetslivscentrum. Almqvist & Wiksell International.
- European Union (2010). Europe 2020 Flagship Initiative Innovation Union. Brussels: European Commission.
- European Union (2017). LAB – FAB – APP — Investing in the European future we want. Report of the independent High Level Group on maximising the impact of EU Research & Innovation Programmes. Brussels: European Commission.
- European Union (2016). Open Innovation, Open Science, Open to the World. Brussels: European Commission.
- European Union (2014). Science with and for Society. HORIZON 2020 Work Programme 2014-2015. Brussels: European Commission.
- Formas (2017). Årsredovisning 2016. Stockholm: Formas.
- Gatenby, B. & Humphries, M. (2000). Feminist participatory action research: methodological and ethical issues. *Women's studies international forum*. 23(1): 89-105.
- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P., Trow, M. (1994). The new production of knowledge: the dynamics of science and research in contemporary societies. London: Sage.
- Godin, B. (2014). An old word for a new world, or the de-contestation of a political and contested concept. I Sveiby, K-E., Gripenberg, P., Segercrantz, B. (red.). Challenging the Innovation Paradigm. New York/London: Taylor and Francis.
- Griggs, D., Stafford-Smith, M., Gaffney, O., Rockström, J., Öhman, M. C., Shyamsundar, P., Steffen, W., Glaser, G., Kanie, N., Noble, I. (2013). Policy: Sustainable development goals for people and planet. *Nature*. 495(7441): 305-30.

- Grimm, R., Fox, C., Baines, S., Albertson, K. (2013). Social innovation, an answer to contemporary societal challenges? Locating the concept in theory and practice. *Innovation: The European Journal of Social Sciences*. 26(4): 436–455.
- Gunnarsson, E. (2007). The other sides of the coin - a feminist perspective on robustness in science and knowledge production. *International Journal of Action Research*. 3(3): 349-363.
- Gunnarsson, E., Hansen, H. P., Steen Nielsen, B., Sriskandarajah, N. (red.) (2015). *Action Research for Democracy – New Ideas and Perspectives from Scandinavia*. New York: Routledge.
- Gunnarsson, E. & Westberg, H. (2008). Från ideal till verklighet – att kombinera ett könsperspektiv med en interaktiv ansats. I Johannisson, B., Gunnarsson, E., Stjernberg, T. (red.). *Gemensamt kunskapande – den interaktiva forskningens praktik*. Växjö: Acta Wexionensia.
- Herr, K. & Anderson, G. L. (2005). *The action research dissertation – a guide for students and faculty*. Thousand Oaks: Sage.
- Hillgren, P-A. (2013). Participatory Design For Social and Public Innovation: Living Labs as Spaces of Agonistic Experiments and Friendly Hacking. I Manzini, E. & Staszowski, E. (red.). *Public and collaborative: Exploring the intersection of design, social innovation and public policy*. DESIS Network.
- Hillgren, P-A. & Szücs Johansson, L. (2013). *Designlabb för social innovation*. Malmö: Mötesplats Social Innovation.
- Holmstrand, L. (2008). Forskningscirklar – ett sätt att demokratisera kunskapsbildning?. I Johannisson, B., Gunnarsson, E., Stjernberg, T. (red.). *Gemensamt kunskapande – den interaktiva forskningens praktik*. Växjö: Acta Wexionensia.
- Holmstrand, L. & Härnsten, G. (1993). Forskningscirkeln – ett pedagogiskt frirum. *Forskning om Utbildning*. 1: 9-52.
- Johannisson, B., Gunnarsson, E., Stjernberg, T. (red.) (2008). *Gemensamt kunskapande – den interaktiva forskningens praktik*. Växjö: Acta Wexionensia.
- Kasperowski, D., Kullenberg, C., Mäkitalo, Å. (2017). Embedding Citizen Science in Research: Forms of engagement, scientific output and values for science, policy and society. *SocArXiv*.
- King, N. & Horrocks, C. (2010). *Interviews in qualitative research*. Los Angeles: SAGE.
- Kullenberg, C. & Kasperowski, D. (2016). What Is Citizen Science? – A Scientometric Meta-Analysis. *PLoS ONE*. 11(1): e0147152.
- Kvale, S. (red.) (1989). *Issues of validity in qualitative research*. Lund: Studentlitteratur.
- Kylberg, M., Haak, M., Ståhl, A., Skogh, E. (2015). *Forskning i korthet: Brukarmedverkan – Forskning med och om brukarmedverkan*. Stockholm: Forte.
- Källhammer, E. (2017). *Akademins (o)föränderliga genusmönster: En analys av jämställdhetsinsatser vid Luleå tekniska universitet*. Doktorsavhandling. Luleå: Luleå tekniska universitet.
- Lather, P. (1993). Fertile Obsession: Validity after Poststructuralism. *The Sociological Quarterly*. 34(4): 673-693.
- Lilja, E. & Åberg, M. (2012). Var står forskningen om civilsamhället? En internationell översikt. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Lindberg, M. (2015). Democratising Innovation Policy by Gender Scientific Participatory Research. I Gunnarsson, E., Hansen, H. P., Steen Nielsen, B. & Sriskandarajah, N. (red.). *Action Research for Democracy – New Ideas and Perspectives from Scandinavia*. New York: Routledge, sid 62-74.
- Lindberg, M. (2017a). Promoting and sustaining rural social innovation. *European Public & Social Innovation Review*. 2(2): 48-60.
- Lindberg, M. (2018). Relating inclusiveness and innovativeness in inclusive innovation. *International Journal of Innovation and Regional Development*. 8(2): 103-119.
- Lindberg, M. (2017b). Working Life Inclusion through Social Innovation in Cultural Health. *International Journal of Social Entrepreneurship and Innovation*. 4(4): 324-338.
- Lindberg, M. & Berg Jansson, A. (2016). Regional social innovation – pinpointing socially inclusive change for smart, inclusive and sustainable growth in European regional development policy. *International Journal of Innovation and Regional Development*. 7(2): 123-140.
- Lindberg, M. & Berglund, K-E. (2016). Gendered social innovation – a new research stream for gender inclusive innovation policy, research and practice. I G. A. Alsos, U. Hytti, E. Ljunggren (red.). *Research Handbook on Gender and Innovation*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, sid 214-228.
- Lindberg, M., Forsberg, L., Karlberg, H. (2016). Gender dimensions in women's networking for social innovation. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. 29(4): 410-423.
- Lindberg, M., Forsberg, L., Karlberg, H. (2015). Gendered social innovation – a theoretical lens for analysing structural transformation in organisations and society. *International Journal of Social Entrepreneurship and Innovation*. 3(6): 472-483.

Lindberg, M. & Nahnfeldt, C. (2017). *Idéburen innovation – nyskapande lösningar på organisatoriska och samhällsliga behov*. Stockholm: Idealistas.

Lindholm, G. (2002). Kunskapsverkstad som redskap i fysisk planering. I Svensson, L., Brulin, G., Ellström, P-E., Widegren, Ö. (red.). *Interaktiv forskning – för utveckling av teori och praktik*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.

Moulaert, F., MacCallum, D., Mehmood, A., Hamdouch, A. (red.) (2013). *The international handbook on social innovation: collective action, social learning and transdisciplinary research*. Cheltenham: Edward Elgar.

Nahnfeldt, C. & Lindberg, M. (red.) (2013). *Är det nå'n innovation? Att nyttiggöra hum/sam-forskning*. Karlstad: Karlstad University Press.

Nowotny, H., Scott, P., Gibbons, M. (2001). *Re-thinking science - knowledge and the public in an age of uncertainty*. Cambridge: Polity Press.

Prop. 2016/17:50. *Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Reason, P. & Bradbury, H. (red.) (2008). *The Sage Handbook of Action Research. Participatory Inquiry and Practice*. London: SAGE Publications.

Regeringskansliet (2012). *Den nationella innovationsstrategin*. Stockholm: Näringsdepartementet.

Rönn, M. (2013). *Samverkande yrkesprojekt – för en ökad innovationskapacitet inom humaniora och samhällsvetenskap*. I Nahnfeldt, C. & Lindberg, M. (red.). *Är det nå'n innovation? Att nyttiggöra hum/sam-forskning*. Karlstad: Karlstad University Press.

Rønning, R. & Knutagård, M. (2015). *Innovation in social welfare and human services*. London: Routledge.

Shotter, J. & Gustavsen, B. (1999). *The role of 'dialogue conferences' in the development of 'learning regions' – doing 'from within' our lives together what we cannot do apart*. Stockholm: Centre for Advanced Studies in Leadership.

Science Europe (2017). *The Rationales of Open Science: Digitalisation and Democratisation in Research*. Science Europe High-Level Workshop, 14 sep 2017, Berlin.

Ståhl, A. & Iwarsson, S. (2007). *Tillgänglighet, säkerhet och trygghet för äldre i den lokala miljön. Slutrapport i demonstrationsprojektet "Kom så går vi"*. Kristianstad: Vägverket Region Skåne.

Ståhlbröst, A. (2012). A Set of Key-Principles to Assess the Impact of Living Labs. *International Journal of Product Development*. 17(1-2): 60-75.

Svensson, L., Brulin, G., Ellström, P-E., Widegren, Ö. (red.) (2002). *Interaktiv forskning – för utveckling av teori och praktik*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.

The Knowledge Coalition (2016). *Portfolio for research and innovation: cooperation, creativity, game changers*. Amsterdam: The Knowledge Coalition.

Tillväxtverket (2015). *Öppna upp – Nationell strategi för ett företagsfrämjande på lika villkor 2015-2020*. Stockholm: Tillväxtverket.

van der Have, R. P. & Rubalcaba, L. (2016). *Social innovation research: An emerging area of innovation studies?*. *Research Policy*. 45: 1923–1935.

von Hippel, E. (2006). *Democratizing Innovation*. Cambridge: MIT Press.

Wise, E. (2006). *Understanding User-Driven Innovation*. Köpenhamn: Nordic Council of Ministers.

Överenskommelsen (2011). *Europeisk kod för idéburna organisationers medverkan i beslutsprocessen*. Antagen av Europarådets INGO-konferens 1 okt 2009. Stockholm: Överenskommelsen.